

Чорна О.О. (Київ, Україна)

**Політична метафора в сучасній публіцистиці
(на матеріалі української та чеської періодики)**

У статті здійснено спробу порівняльного аналізу політичної метафори з точки зору особливостей її використання в сучасній українській та чеській публіцистиці.

Ключові слова: метафора, політична метафора, публіцистика, публіцистична метафора.

В статье предпринята попытка сравнительного анализа политической метафоры с точки зрения особенностей ее употребления в современной украинской и чешской публицистике.

Ключевые слова: метафора, политическая метафора, публицистика, публицистическая метафора.

In the annotated article the author makes an attempt to compare political metaphors from the point of the peculiarities of its usage in modern Ukrainian and Czech social and political journalism.

Key words: metaphor, political metaphor, social and political journalism, publicistic metaphor.

У сучасному інформаційному суспільстві провідну роль відіграє масова комунікація, системи якої формуються під впливом суспільного розвитку, однак значно більший вплив справляють вони самі, значною мірою визначаючи політичні, правові й етичні норми. На сьогодні метафора активно використовується в сучасній українській та чеській публіцистиці, хоча (на відміну від художнього мовлення) саме в публіцистиці особливості метафоричної системи залишаються недостатньо вивченими. Це зумовлює мету даного дослідження – дослідити в порівняльному аспекті особливості використання політичних метафор у сучасній українській та чеській публіцистиці. У даному дослідженні на матеріалі наймасовіших українських та чеських періодичних видань першого десятиліття ХХІ ст. загальним обсягом 500000 знаків у кожній мові здійснено спробу аналізу політичної метафори на сучасному етапі її функціонування у публіцистиці.

Метафора була об'єктом дослідження багатьох мовознавців (Дж. Лакофф, А. Баранов, Ю. Караулов, А. Чудинов, Н. Арутюнова, В. Вовк, Х. Дацишин, Й. Бартошек та ін.). У ширшому розумінні метафора є синонімом тропа, у вузькому – одним із тропів, умотивованим суто подібністю чи аналогією [2; 6]. Метафорою в політичному дискурсі

публіцистики будемо вважати певний механізм мови, що виявляється у вживанні слова на позначення певного класу предметів, явищ тощо, для характеристики або найменування іншого класу об'єктів на основі певної анології. У розширеному розумінні термін «метафора» можна застосувати до будь-якого вживання слів у непрямому значенні.

Метафоричність набула статусу важливої ознаки політичного дискурсу й України, і Чехії, що призвело до необхідності осмислення особливого виду метафоричної одиниці – політичної метафори. Останнім часом політична метафора привертає увагу багатьох дослідників (М. Зиміна, А. Баранов, Ю. Караулов, А. Чудинов, Х. Дацишин, І. Кобозева, В. Хрз та ін.). Дослідження динаміки моделей політичної метафори – один з напрямів когнітивної лінгвістики, що потужно розвивається. Сучасна когнітивістика розглядає метафору як спосіб пізнання, структурування та оцінки світу. Використовуючи метафори, людина прагне в процесі комунікації змінити існуючу у свідомості адресата мовну картину світу [18]. У когнітивістиці метафора трактується як основна ментальна операція, що об'єднує дві понятєві сфери, як засіб пізнання, структурування і пояснення світу. Дискурсивний підхід до вивчення політичної метафоризації передбачає дослідження кожного конкретного тексту з урахуванням політичної ситуації, у якій він створювався, та його співвідношення з іншими текстами [14].

На сьогодні можна виділити два аспекти метафоричної категоризації в політичному мовленні публіцистики. Перший пов'язаний із необхідністю вербальної категоризації нових понять, його наслідком є концептуальна метафора. Політичні медіатексти стають сферою метафоричної деривації найменувань. З-поміж концептуальних метафор можемо назвати ті, що позначають сталі суспільно-політичні реалії (*сілки влади, податковий прес, архітектура безпеки, хвиля страйків, vysoká politika, kontext politiky, scénář reformy*); сюди ж можна віднести словосполучення із сигніфікатами метафоричного компонента механізм та важіль (*механізм реформ, важелі впливу, senovú mechanismus*). Концептуальні метафори в суспільно-політичній сфері можуть набувати значення термінів. Другий аспект – нова категоризація реальності, пов'язана із вторинною номінацією фрагментів дійсності. Це явище охоплює весь спектр політичних реалій [7].

Аналіз різноманітних контекстів використання метафори свідчить про те, що вона відіграє роль як конструктивного, так і деструктивного компонента дискурсу. Проаналізовані тексти дають підстави вважати, що метафоричний вислів передає більше інформації порівняно з буквальним і водночас акцентує на найсуттєвіших, з погляду суб'єкта мовлення,

ознаках реалії. Оцінюючи роль метафори як засобу акцентації, можемо припустити, що ЗМІ свідомо привертають увагу насамперед до негативних явищ і процесів у політичному житті. Метафора дозволяє певним чином передбачити розвиток політичних подій, наштотхнути читача на потрібну думку; такий спосіб „доопрацювання” інформації є особливо ефективним, бо читач доходить висновку самостійно.

Проведений у даному дослідженні аналіз політичних метафор у сучасній українській та чеській публіцистиці засвідчив високий рівень метафоризації досліджуваних текстів та різноплановість метафор (від кулінарної до військової):

Проте, рецепти антиінфляційної політики стали однією з найбільш популярних «страв» політичної «кухні» (День, 03.06.2008).

Говорючи ж про можливі дострокові вибори, вона наголосила, що вони "роз'єднують політичні сили", бо "відбувається політичне протистояння, політична війна, боротьба за кожен відсоток" (Експрес, 20.10.2008).

Багато людей розуміють, що ці вибори насправді ніяк не пов'язані з їх об'єктивними інтересами, із завданнями розвитку країни, це не їх конфлікт, це — війна політиків, але в той же час вони готові взяти участь у черговій серії нашої політичної мильної опери (День, 17.08.2007).

Zatímco v parlamentních volbách voliči ve všech suburbánních obcích příslušné metropole vybírají ze stejných kandidátních listin, «politické menu» v komunálních volbách je lokální (Dnes, 08.02.2005).

Skončí politické války o nasazení českých vojáků v misích (Dnes, 1.12.2009).

*Necelé dva měsíce před volbou nového prezidenta **mění Občanská demokratická strana taktiku**, jak dostat svého zakladatele Václava Klause na Hrad (Dnes, 26.11.2002).*

*Poslední volné místopředsednické křeslo **po tvrdém boji** obsadil ministr pro místní rozvoj Petr Lachnit, který **porazil** ministra Pavla Mertlíka a Jana Kavana (Dnes, 08.02.2001).*

Метафора персоніфікації є досить поширеною як в українській, так і в чеській публіцистиці, хоча в українській періодиці персоніфікація все ж зустрічається частіше. „Політична реалія – організм” є найпродуктивнішою в україномовному газетному політичному дискурсі України.

*Держава ще не була відкритим грацем на ринковому полі ЗМІ. Вона повинна забрати те, що належить саме державним установам, і **граму** поруч з приватними телеструктурами (День, 21.03.2000).*

Влада зараз живе за законами торгівлі — це найстрашніше! (День, 03.02.2001).

Педагоги погоджуються зі своїми вихованцями, що держава недостатньо приділяє уваги обдарованій молоді (Експрес, 08.07.2008).

Якщо ж влада не дослухається до вимог, медики обіцяють встановити намети й розширити масштаби акції (Експрес, 05.11.2005).

Політична Україна, налякана привнесеними ззовні технологіями останньої президентської компанії з поділом України на три сорти та на два береги, занурила голову в пісок і вважає за доречне, жити в глибинах збаналізованої космополітичної байдужості, викресливши поняття "нації" з щоденного мовлення (Експрес, 22.08.2007).

Держава не повинна "залазити до кишені студента і пенсіонера" (Експрес, 25.03.2008).

Якщо держава не хоче помічати мовні проблеми, то, відповідно до Європейської хартії регіональних мов, це візьмуть на себе органи місцевої влади (Експрес, 28.04.2006).

Vláda nemůže nahrazovat neschopnost či neochotu stran vzájemně spolupracovat (Lidové noviny, 14.12.2009).

Stát ustoupil zemědělcům, i přes nedostatek peněz jim na dotace přispěje (Lidové noviny, 21.08.2009).

Spojené státy podle něj chtějí nastolit nový tón v zahraniční politice a hodlají klást důraz na diplomacii, ale nebudou nikomu uznávat sféru vlivu (Lidové noviny, 07.02.2009).

З наведених вище прикладів видно, що метафора набула достатньо широкого поширення в сучасній публіцистиці. За допомогою метафори тексти періодичних видань стають більш виразними, емоційними. Читач отримує більш повну інформацію про події, що відбуваються в усьому світі. Політична сфера, здавалося, повинна бути бідною на метафори, але на прикладі доної роботи ми переконалися, що це далеко не так. http://www.lidovky.cz/radar-chceme-cy0-_ln_zahranici.asp?c=A090207_141523_ln_zahranici_mel

Введення в політичний контекст номінацій з інших сфер може зумовити піднесене, урочисте звучання, що підкреслює важливість політичної події, особи, явища. Навпаки, іронічне забарвлення вислову з метафоричним компонентом найчастіше знецінює політичну подію чи постать. Однією з характерних рис сучасної української та чеської публіцистики є метафоризація термінів. Спеціальна термінологія, зокрема вицьськова та спортивна, стає невичерпним джерелом для нових метафор:

*Але цей удар, по суті, **нокаут** (вони досі не зрозуміли, думають, що це нокадаун, а насправді це **нокаут**) — це передача під контроль Євросоюзу*

газотранспортної системи України (Українська правда, 28.05.2009).

Kapitulaci levice před prezidentskými volbami se pokusil zamaskovat sociálnědemokratický předseda Jiří Paroubek velkorysou taktikou, kdy navrhl menším vládním stranám, že bude akceptovat jejich kandidáta (Lidové noviny, 28.02.2009).

Один з найвищих показників метафоризації спостерігаємо власне в прикметника *політичний*. Цей прикметник стає частиною метафори практично в кожному другому випадку в українській публіцистиці, та в кожному третьому – у чеській. В обох мовах даний прикметник зустрічається в найрізноманітніших метафоричних конструкціях: *Політична (-ий) – політична атмосфера, політична температура, політична магістраль, політична міна, політичний фініш, політичний сезон, політичні гравці, політичні ігрища.*

Politická (-ý) – politická scéna, politický boj, politická kultura, politická chyba, proti politickým matadorům.

Іменникова метафора надає політичній реальності найбільш стійкої характеристики-оцінки. Проаналізовано способи реалізації метафоричного значення іменника: у сполученні з прикметником, який ужито в прямому значенні (*виборчий нуріг, politické temu*); через уведення в текст денотата і сигніфіката (*groupi – це кров економіки*). Семантика дієслівної метафори якнайповніше відповідає особливостям політичного дискурсу періодики: дієслово позначає дію і процес, динамічні ознаки, пов'язані зі змінами властивостей; саме такою динамічною та змінною є сучасна політична реальність (*економіка шкутильгає, správná politika by byla bolestná*).

Проаналізованим матеріалом дає підстави для певних висновків. Зокрема в українській публіцистиці спостерігаємо дещо вищий рівень метафоризації політичної лексики ніж в чеській. Використання метафор зазвичай продиктоване бажанням досягти ефективності друкованого слова, його дієвості, оскільки публіцистика формує суспільну думку. Цілеспрямований аналіз метафоричних моделей політичної сфери сприяє виявленню тенденцій розвитку політичного дискурсу та допомагає виявити ступінь впливу соціально-політичних змін на зміни та функціонування політичної мови. Створення метафори здебільшого викликане потребою висловити негативну оцінку, передати негативні емоції, особливо в українській публіцистиці. Метафора – один із найважливіших компонентів політичного дискурсу друкованих ЗМІ, тісно пов'язаний із його стилістичною та комунікативною спрямованістю. Таким чином можна говорити, що в політичному дискурсі функціонує окремий тип метафори – політична, яка лежить на перетині індивідуального світосприйняття та

загальноприйнятого, колективного інтерпретування політичних процесів, подій, явищ та особистостей. Активне використання окремих метафоричних моделей супроводжується виникненням штамів, однак воно є закономірним, оскільки відображає зміни в мовній картині світу, фіксує появу нових значень слів. Повторюваність метафор може призвести до створення стереотипізованих уявлень читачів про реальність політичного життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Апресян В.Ю., Апресян Ю.Д.* Метафора в семантическом представлении эмоций. Вопросы языкознания. – М., 1993;
2. *Арутюнова Н.Д.* Метафора и дискурс. Теория метафоры. – М., 1990;
3. *Баранов А.Н.* Политическая метафорика публицистического текста: Возможности лингвистического мониторинга. Язык массовой информации как объект междисциплинарного исследования. – М., 2001;
4. *Вершинина Т.С.* Метафора в политическом дискурсе: Традиции и новаторство. – Екатеринбург, 2001;
5. *Володина М.Н.* Язык массовой коммуникации - основное средство информационного воздействия на общественное сознание. Язык массовой информации как объект междисциплинарного исследования. – М., 2001;
6. *Гак В.Г.* Метафора: универсальное и специфическое. Метафора в языке и тексте. – М., 1988;
7. *Дацишин Х.П.* Метафора в українському політичному дискурсі. – Львів, 2005;
8. *Зимина М.В.* Концептуальная метафора в сфере политики // Филологический сборник. – Кемерово, 2002;
9. *Кобозева И.М.* Прагматический подход к идентификации метафоры в политическом дискурсе СМИ. Язык массовой информации как объект междисциплинарного исследования. – М., 2001;
10. *Лакофф Дж., Джонсон М.* Метафоры, которыми мы живем. Теория метафоры. – М., 1990;
11. *Москвин В.П.* Русская метафора: Параметры классификации // Филологические науки. – М., 2000;
12. *Телия В.Н.* Метафора и ее роль в создании языковой картины мира. Роль человеческого фактора в языке. – М., 1988;
13. *Холявко Л.В.* Суспільно-політична лексика у пресі 90-х років ХХ століття (семантико-функціональний аналіз). – Кіровоград, 2004;
14. *Чудинов А.П.* Российская политическая метафора в начале XXI века. – Екатеринбург, 2008;
15. *Чудинов А.П.* Россия в метафорическом зеркале: Когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000). – Екатеринбург, 2001;
16. *Bartošek J.* Jazyk současné české politiky. – Olomouc, 1993;
17. *Daneš F. aj.* Český jazyk na přelomu tisíciletí. – Praha, 1997;
18. *Chrz V.* Metafory v politice. – Praha, 1999.

СПИСОК НАЗВ ДЖЕРЕЛ:

Українські газети «День», «Експрес», «Українська правда» за 2000-2010 рр.
Чеські газети «MF Dnes», «Lidové noviny» за 2000-2010 рр.